

Nada GROŠELJ | POLETJE IN JESEN V RIMSKI
KOLEDARSKI POEZIJI

*Prevodi Nada GROŠELJ in
Jelena ISAK-KRES*

Koledar, ki ga uporabljamo danes, izvira z nekaj popravki iz starega Rima, natančneje od Julija Cezarja. Najstarejši rimski koledar pa se je od julijanskega zelo razlikoval. Sestavljali so ga lunarni meseci, ki so malce krajši od solarnih, tako da je imelo leto 355 dni; razliko med 12 lunarnimi meseci in solarnim letom so skušali Rimljani premostiti z občasnim vstavljanjem dodatnega meseca, a to ni bila najboljša rešitev. Bile pa so še druge razlike. Najstarejše rimsko leto je imelo imena le za 10 mesecev, ki so jih začeli šteti z marcem, tako da januar in februar prvotno nista imela imen in sta predstavljala vrzel med enim in drugim letom. Tudi potem, ko so ju poimenovali, so nekaj časa marec še šteli za prvi mesec. Ime je dobil po bogu vojne Marsu, mitičnem praočetu Rimljanov. Bolj individualna imena so imeli tudi april, maj in junij, ostalih šest mesecev pa so poimenovali preprosto s števili: julij je bil, šteto od marca, peti mesec, zato kvintilis, avgust pa šesti, sekstilis. Pozneje sta dobila ime po Juliju Cezarju in njegovem nasledniku Avgustu. Preostali meseci so ohranili imena po številkah, ki so v rabi še danes: september, oktober, november, december.

Kakor ljudstva širom sveta so imeli tudi Rimljani bogato bero praznikov. Dober vpogled v rimske praznike in običaje ter v legende, ki so se spletle okrog njih, nam nudi Ovidijeva pesnitev *Fasti* ali »Koledar«, v kateri pa so žal upesnjeni le meseci od januarja do junija. Ovidij omenja poleg praznikov tudi vzhode in zahode ozvezdij ter navaja legende o njih. Popolnoma posvečena astronomiji pa je pesnitev *Astronomica* drugega avtorja iz približno istega časa, Manilija. Toda podatke o gibanju ozvezdij in zvezd je treba pri obeh jemati *cum grano salis*, že zato, ker sta oba črpala iz koledarjev, ki so nastajali na različnih koncih in so se zato med seboj razlikovali.

7. junija, tako pravi Ovidij v *Fastih*, zaide ozvezdje »Čuvar medveda«, ki ga poznamo tudi pod imenom Mali medved in Volar. O tem ozvezdju in o Velikem medvedu oziroma Velikem vozu poda eno izmed zgodb, s katerimi so stari razlagali nastanek obeh ozvezdij in dejstvo, da Veliki medved na severni polobli nikoli ne zaide, torej da se nikoli ne okoplje v morju. Po tej legendi naj bi bil Veliki medved nekoč lepa deklica Kalisto,

hči arkadskega kralja Likaona in Dianina spremljevalka. Ker je zanosila z Jupitrom, jo je ljubosumna Junona spremenila v medvedko. Ko je njen sin na lovu nekoč naletel nanjo, je ni spoznal in jo je hotel ubiti, toda Jupiter je to preprečil s tem, da je oba prestavil na nebo. Junona pa je v svoji maščevalnosti poskrbela, da se Medved nikoli ne osveži v morju.

V krogu božanskih driad, ki so spremljale lovko Diano, tudi Kalisto je svoj prostor imela nekoč.

Z roko na loku boginje je rekla: »Da sem in ostanem čista, naj priča mi bo lok, ki ga tukaj držim!«

Njene besede boginja pohvali in dé ji: »Le drži svojo obljubo, pa boš prva mi v zboru družic!«

Saj bi držala obljubo, ko ne bi bila tako lepa – smrtnim možem je ušla, Jupitru vendarle ne.

Nekega dne je Diana prihajala z dolgega lova v gozdu, ko sonce je vžlo že do zenita in čez.

Pot jo privedla je v gaj, somračen pod gostimi céri, v njem je izviral globok vrelec ledene vodé.

Rekla je: »Tu se okopljiva v gozdu, arkadska devica!« Deklici lažno ime kri je pognalo v obraz.

Isto velela je nimfam, in vse so odvrogle tančice, le Kalisto je sram, bedno odlaša, kasní.

Končno, ko tuniko sleče, njen trebuh postane očiten, breme, ki nosi ga v njem, sólo izdaja njen stan.

Zdaj ji boginja veli: »Likaona hči verolomna, proč iz zbora devic, čistih ne skruni voda!«

Glej, ko je luna rogata desetič se v krog zdebela, ta, ki dekle se je prej zdela, je mati bila.

Juno v razžaljenem besu je deklici lik spremenila – kaj vendar delaš? Saj ni z Jupitrom legla hote!

Potlej, ko uzrla je teknico z grdim, zverinskim obrazom, rekla je: »Kar naj ji zdaj Jupiter pade v objem!«

Ona, ki malo poprej vladar bogov jo je ljubil, zdaj kot medvedja je zver tavalala v divjih gorah.

Sin njen, v grehu spočet, že v tretje petletje življenja stopil je, kar mu nekoč mati prišla je na pot.

Prav kot spoznala bi dete, je vsa brezumna obstala, tožno zarjula; le teh zmožna bila je besed.

Fant, ki ni je poznal, bi z ostrim jo kopjem prebodel, vendar v tem hipu bila vzeta oba sta v nebo.

Zdaj si migljata ozvezdji ob boku; »Medvedka« je prva, njen »Čuvar« pa se zdi, kot da ji vedno sledi.

Hči Saturna pa še je razkačena; morsko boginjjo
prosi, naj ne pripusti nikdar Medveda v kopel.

(*Fasti* 2,155–192, prev. Nada Grošelj)

Najstarejša junijska praznika s fiksnim datumom sta bila posvečena dvema deviškima boginjama, 9. junij boginji domačega ognjišča Vesti in 11. junij boginji zore Matuti. Ta niz se je kasneje zaokrožil s tridnevnim Minervinim praznikom – njegov glavni dan so bile ide, 13. junij –, ki so ga slavili piskači. Minerva je bila namreč med drugim tudi zavetnica in mitična izumiteljica igranja na piščal. V Ovidijevih *Fastih* sama pripoveduje, kako so bili piskači v Rimu nekoč v veliki časti, ko pa so zanje nastopile slabše razmere, so »stavkali« in se izselili v bližnje mesto Tibur, današnji Tivoli. Ker so jih Rimljani pogrešali, so jih spravili nazaj z zvijačo, tako da so pijane pripeljali nazaj na vozu.

»V časih, ko davni so dedje živeli, piskač ni nikoli
dela pogrešal, povsod velik je užival ugled.
Pela piščal je v svetiščih in pela na dramskih predstavah,
tudi otožni pogreb spremljal piščali je zvok.
Trud je sladilo plačilo. Potem pa je drug čas napočil:
komaj še kdaj zazvenel glas je prijetnih sviral.
K temu dodaj še uradni odlok, po katerem je smelo
iti v pogrebni sprevod največ piskačev deset.
Končno piskači so Rim zapustili, šli v Tibur v izgnanstvo –
svoj čas Rimljanom že ta kraj je pomenil izgon! –
Zdaj je manjkala votla piščal v gledališčih, svetiščih,
mrtvim na parah ni več tožen narekal napev.
Bil pa je v Tiburju mož, ki prej je bil suženj, a vreden
vsake visoke časti; zdaj je že dolgo bil prost.
Ta je na kmečkem posestvu prirédil gostijo in sklical
muzično družčino; res vsi so prišli na obed.
Sredi noči, ko oči in razum so že plavali v vinu,
v njihovo sredo pridre sel z zaigrano skrbjo.
»Kaj, še nisi razpustil gostije?« tako je zaklical.
»Tvoj nekdanji gospod gre in vsak hipec bo tu!«
Gostje takoj se prično kobacati pokonci, a vino
močno je: gugavi vsi komaj stoje na nogah.
Njihov gostitelj priganja: »Pojdite!« Ko kar še čemijo,
ročno jih strpa na voz; v vozu prostoren je koš.
Noč, pozibavanje, vino – to vse jih prijetno uspava;
v Tibur gredo – vsaj tako družbi pijani se zdi.

Že so prešli eskvilinsko poljano, se v mesto spustili,
v Rim; ko se zbudil je dan, voz je zapeljal na trg.

(*Fasti* 6,657–684, prev. Nada Grošelj)

Ob povratku jim je eden od uradnikov svetoval preobleke z maskami in dolgimi oblekami, da bi bilo videti, kakor da gre za drugo skupino. V spomin na to so se 13. junija vedno oblekli v tako nošo, paradirali po mestu med glasbo in šalami ter imeli gostijo v Jupitrovem svetišču na Kapitolu.

24. junija je nastopil sončni obrat, torej kres. Ta dan so praznovali po vsej Evropi, toda najstarejši rimski koledar ni imel praznika, ki bi mu bil posvečen, čeprav so v juniju nasploh častili predvsem božanstva ognja in svetlobe. Pozneje je postal ta dan praznik boginje slučajja, Fors Fortune. Praznovali so ga z veselim popivanjem in čolnarjenjem po Tiberi, ob kateri je stalo svetišče te boginje. Morda je bila Fortuna kot boginja, ki vlada kolesu usode, na neki način povezana s Soncem, ki ima prav tako za simbol kolo.

Časi minevajo, mi pa se staramo s tihimi leti,
dnevi – le kdo bi jih znal brzdati! – urno beže.
Prej kot bi trenil, napočil je praznik boginje slučajja:
sedem bo dni še prešlo, glej, pa bo junij končan.
Pot pod nóge, Rimljani, smejé počastite boginjo;
hram njen – prinčevski dar – spodaj ob reki stoji.
Eni stecite tja peš, a drugi spustite se s čolnom,
nič sramu, če pijan meril boš cesto domov!
Čolni ovenčani, sem pripeljíte mladeniške družbe,
kjer ima voda svoj tok, tam naj še vino curlja!

(*Fasti* 6,771–780, prev. Nada Grošelj)

Nekaj dni pred tem, 19. junija, je po antičnih virih Sonce vstopilo v znamenje Raka. Manilij opisuje kot poglobitno dogajanje v Raku mlačev in vojskovanje. V rimski koledarski poeziji nasploh se junij omenja predvsem kot mesec zrelega žita in žetve, isto pa velja tudi za julij.

V vrhu poletnega kroga blešči se znamenje Raka, dan podaljša do skrajnosti, potlej za delček koraka skrajša ga spet in kolikor dnevu zvičajno odvzame, toliko nôči doda, kajti vsota enaka ostane.

S krhkih steblik že hitijo omlátiti klasje pšenično,
Marsovo polje pa ude namlati jim z vadbo različno.
Morje razburkano znova se v blagem valovju spočije,
Mars pa, to divje božanstvo, spet bije krvave morije,
Skitov zdaj zima ne štiti več, niti Germanov močvare,
ti zdaj beže, a Nil poplavlja na poljih ozare.
Takšno je stanje, ko Fojbos v ozvezdju se Raka nahaja,
v kresu napravi obrat in po vrhu Olimpa pohaja.

(*Astronomica* 3,625–636, prev. Jelena Isak)

V drugi polovici meseca julija, ko Sonce prehaja v znamenje Leva, se začnejo pasji dnevi. Tako se imenujejo zato, ker na začetku obdobja, ko navadno pritisne najhujša vročina, zjutraj vzide Sirij ali Pasja zvezda, najsvetlejša zvezda v ozvezdju Veliki pes in zvezdnega neba sploh. Manilij je v svoji pesnitvi o astronomiji namenil poseben razdelek tudi opisu, kako vzhod posamezne zvezde ali ozvezdja vpliva na značaj in prihodnji poklic človeka, ki se rodi v tem času. Njegove povezave so zelo predvidljive. Ljudje, rojeni pod ozvezdjem Psa, so na primer popadljivi kakor ozvezdje samo, ki na nebu lovi Zajca.

V dneh, ko nemejski bo lev zazeval zares že grozeče,
Pes, ki laja plamene, bo dvignil ozvezdje svetleče;
pes s svojim ognjem besni in sončno vročino podvaja.
Kadar pa ogenj odvrže na zemljo, da plamen razsaja,
svet pogorišče zasluti, izkuša najhujše nesreče,
s svojim valovjem pa tudi Neptun usiha medleče,
sok zeleni zapustil je travnik in gozdnate gaje.
Vse živali zdaj iščejo tuje, oddaljene kraje,
svet hrepeni po svetu drugačnem, narava se trudi,
strta od lastne bolezni trpi v vročini prehudi,
kot na grmadi živi, saj takšno žarenje odseva
daleč med zvezde, da vse kot en sam sijaj se dozdeva.
Zvezde, ki vzide iz vode in ravno prestopi obzorje,
v vzhodu ne zna pogasiti celó razburkano morje.
Ta bo napravila divje ljudi, ki so v srcu vihravi,
jezi bo dala zagon, da vsi do njih bodo pravi
strah in sovraštvo čutili. V besedah jim govor uhaja,
um prehiteva jim glas, in od sleherne dlake zbudljaja
že jim srce trepetaja, a jezik razgraja in laja,
v glasu ob mnogih ugrizih jim zvok zobovja ostaja.
Z vinom vzplamtijo napake in Bakhus moči jim dodaja,

s tem povzroči, da vroč ogenj iz jeze srdite nastaja.
 Levov orjaških se ti ne boje ne gozdôv ne gorovja,
 niti orožja zverjadi ne divjih merjascev zobovja,
 žrtvam nemočnim telo zasipljejo z vročim besnenjem.
 Niti ni čudno, če takšno ozvezdje da takšno vedênje,
 saj celo samo ozvezdje boš videl ozvezdja pleniti:
 Zajca, ki urno beži pred njim, želi uloviti.

(*Astronomica* 5,206–233, prev. Jelena Isak)

Kakor junij je bil tudi julij mesec žetve, njegovi prazniki pa so bili posvečeni zelo različnim božanstvom in so imeli to posebnost, da so se nekako podvajali. Praznika 5. in 7. julija na primer lahko razlagamo tako, da je bil prvi, poplifugije, praznik očiščenja za moške, drugi, v čast Junone Kaprotine, pa za ženske. Dva dneva, 19. in 21., sta imela isto ime, lukarije, in sta bila očitno posvečena gozdnim božanstvom, 23. in 25. dan pa sta bila posvečena vodnim božanstvom. 23. julij je bil tako praznik Neptuna, ki je bil po starorimskem verovanju sprva najbrž bog vode in studencev, pozneje pa so ga izenačili z grškim bogom morja Pozejdomom. O samem prazniku vemo le to, da so praznovalci postavljali šotore iz listja, najbrž kot zaščito pred soncem. Kako se je Rimljan lahko poveselil ob tem prazniku, nam pove utrinek največjega rimskega lirika Horacija. Prijateljico spodbuja, naj odpre steklenico dobrega vina; v senci bosta igrala in pela, najprej o Neptunu, nato pa še o drugih bogovih, nazadnje o boginji ljubezni Veneri in o Noči.

Na dan Neptunov kaj mi je početi?
 Kajkubsko vino, dobro skrito v kleti,
 prinesi semle, Lida, le pogumno,
 da brž napadeš z njim modrost razumno!

Poglej, odhaja dan, popoldan tu je,
 kaj čakaš, kot da hitri čas miruje,
 iz kleti prinesi vrč in ne skopari,
 čeprav ta stari letnik rad lenari.

Z Neptunom bova spev izmen začela,
 o morskih vil zelenih kodrih pela,
 pripev boš ti povzela z liro sloko,
 o Leto in Diani, spretni z lokom,

nato o njej, ki Knid ima v posesti

ter vse Kiklade, ki bleste v prelesti,
na Paf pa jo neso labodja krila.
Nazadnje pesmi bo še Noč dobila.

(*Carmina* 3,28, prev. Jelena Isak)

V avgustu so se prazniki kar vrstili: že takih, ki so izvirali iz najstarejše dobe in so imeli fiksno določen datum, je bilo šest. Toliko sta jih imela samo še december in februar. Avgusta so bili ti prazniki najstarejšega izvora večinoma namenjeni dobri letini, zanimivo pa je, da se je njihov niz začel in sklenil s praznikom rečnega božanstva. V poznejšem obdobju je postal zelo pomemben datum 13. avgust, torej avgustove ide. Na ta dan so namreč posvetili svetišča vsaj šestim bogovom, obletnico posvetitev pa so vsako leto pospremili s svečanostmi. Eden izmed bogov, ki so dobili svoje svetišče na avgustove ide, je bil tudi Vertumnus, ki je bil izvorno vrhovno etruščansko božanstvo. Razen svetišča je imel tudi bronast kipec, ki je stal v prometni trgovski ulici z razgledom na Forum. Temu kipcu je Propercij položil v usta elegijo, v kateri bog sam pripoveduje o svojem izvoru in svoji vlogi. Rimljani so mu namreč pripisovali kar štiri funkcije: odvrčal naj bi poplave Tibere, bil je bog letnih časov, bog spreminjanja in še bog trgovine.

Kaj se mi čudiš, ker v sebi združujem neštete oblike?
Kakšen Vertumnov je rod, zdaj pouči te bog sam.
Sem Etruščan, v Etruriji rojen, a v vojnah zamenjal
hram sem domači za Rim, česar se nič ne kesam.
Rad imam tukajšnji vrvež in ni mi do belega templja:
čisto dovolj, da imam dober razgled čez ves trg.
Tukaj nekoč se je Tibera vila; kot pravijo zgodbe,
ploskanje vèsel si čul z rečnih plitvin tod okrog;
potlej, ko lep kos tal prepustila je svojim rejencem,
jaz sem »Vertumnus« postal, češ da od-VR-nil sem tok.
Ali po tvojem, ker v dar mi prinašajo prve plodove,
kakor se leto VRTI, to je Vertumnov obred?
Zame se tèmno obarvajo jagode prvega grozda,
glavice klasja napno s pezo se mlečnatih zrn,
vidiš, da rdijo ob kipcu mi češnje, jeseni pa slive,
v žaru poletnega dne murve mi rdeče zoré;
sem prinese sadjar mi obljubljeni venec iz sadja,
srečen, ker s cepljenih hrušk letos je jabolka bral.
Zdaj pa potihnite, čenče – drugačen pomen je v imenu;
ti le verjemi, kar bog sam ti o sebi pove.
Moja narava je taka, da zlaga se z vsako podobo:

lep bom, četudi mi daš kakršen koli že lik.
 Svilno tančico mi daj – postal bom nežno dekletce;
 če pa sem v togo odet, vsak me ima za moža.
 V roko potisni mi srp, seno mi ovij okrog čela:
 zdaj boš prisegel, da s to roko sem travo kosil.
 Nekdaj sem nosil orožje – še pomnim, da žel sem pohvalo;
 kadar oprtal sem koš, v hipu sem žanjec postal.
 V sodni dvorani sem trezen, resnoben, a z vencem na glavi
 tak, da boš vzkliknil, kako vino mi v glavo je šlo.
 Z azijsko mitro pokrij me, pa Bakhov si lik bom prilastil,
 prav tako Fojbov, če le dal mi boš lutnjo v rokē.
 Z mrežo na hrbtu sem lovec; če vzamem lepljivo trstiko,
 tisti sem bog, ki goji lov na krilato perjad.
 Tudi podobo voznika privzame Vertumnus, in videz
 njega, ki ves se lahak s konja na konja vihti.
 Naj zadostuje, da s protom bom ribe lovil, a v dopetni
 tuniki hodil okrog pravcati gízdav krošnjar.
 Stopati znam kot pastir, nad palico sklonjen, a tudi
 vrtnic narezanih koš nesti po prašnih poteh.
 Kaj bi dodajal še to, po čemer sem najbolj zaslovel:
 namreč da z vrta dobim, kar je najlepših darov?
 Mene spoznaš po kumarah temnih, trebušastih bučah,
 zelju, povitem tesnó z lahkimi ločki iz rek;
 ni se razmahnil na travnikih cvet, ki ne bi, utrgan,
 čela mi ljubko krasil, v vencu počasi venel.
 Sámó ime pa zato, ker sam sem lahko se spre-VR-nil
 v tisoč oblik, mi nekoč jezik očetov je dal.

(4,2,1–48, prev. Nada Grošelj)

Zadnjega dne, ko je Sonce še v znamenju Leva, torej okrog 22. avgusta, naj bi po antičnih izračunih vžšlo ozvezdje Čaša ali Vrč. Ljudje, rojeni v tem času, naj bi ljubili reke in vlago nasploh, nenazadnje tudi vino, ki so ga Rimljani povezovali z bogom trte in vina Bakhom. V naslednjem Manilijevem odlomku se srečamo s pogostim motivom iz rimske poezije, namreč s podobo trte, ki je napeljana na brest in tako rekoč »poročena« z njim.

Zdaj, ko še zadnji del silnega Leva se vzel je ob vzhodu, vstane od zvezd pozlačenih še Vrč, izrezljan po obodu. Kdor iz njega zajema svoj rod in splet običajev, k jezerom hodil bo rad in k rekam, v namočene kraje.

Bakh, tvoje trte bo speljal na breste, jih z njimi poročil,
drugič z oporo podprl, da listje kot zbor bo plešoči,
ali, oprti na lastne moči, ji poganjke usločil, [...] kar vseh drugih oblik po svetu zorijo nasadi,
te bo dežlam primerno gojil. Brez vsake skoposti
letine vina bo pil, žel zasluženi sad bo sladkosti,
čistega vina vesel svoj razum bo utapljal v bokalih.
Upi za letne željé pa ne bodo pri zemlji ostali,
gnal se enako bo vneto za žitnim dohodkom in blagom,
zlasti za takšnim, ki val ga obliva in hrani se z vlago.
Takšne ljudi upodóbil bo Vrč, ki mu ljuba je voda.

(*Astronomica* 5,234–240; 243–250, prev. Jelena Isak)

Za Levom okrog 23. avgusta zavlada znamenje Device. Devico so stari pogosto enačili z deviško boginjo pravičnosti, ki je v dobrih starih časih živela med ljudmi, ko pa je postajal človeški rod čedalje bolj pokvarjen, ga je v studu zapustila in pobegnila na nebo. Manilij pa jo navadno istoveti z deklico iz grške mitologije Erigono. S tem imenom poimenuje Devico tudi v odlomku, kjer opisuje ozvezdje, ki naj bi vžlo približno pet dni po njenem nastopu – Severno ali Ariadnino krono. Potem ko je Tezej Ariadno zapustil na otoku Naksos, naj bi se z njo oženil Bakh in sama naj bi postala boginja, njena krona z devetimi dragulji pa ozvezdje z devetimi zvezdami. V Manilijevih stihih pa je krona pravzaprav venček in zato ljudje, rojeni v tem času, ljubijo rože in dišave.

Že Erigona gre. Ko boš videl iz morja, od spodaj,
vziti že pet njenih delov, takrat iz valov se penecih
Severna krona povzpne, spomin Ariadne bleščéči:
spretnosti nežne poklanja. Saj tukaj se sveti darilo
deklice, tam pa že samo dekle je na plano stopilo.
Rojen v tem znaku gojil bo vrtove v cvetovih brstečih,
oljk sinje modrih pobočja imel bo in grič zeleneči.
Blede vijolice rad bo sadil, hijacinte bleščéče,
lilije, mak, ki živahno leskeče v odenku se rdečem,
vrtnice cvet, ki rdeč kakor kri postane spomladi.
V barvah pomladi tako bo poslikal prelest na livadi.
Prav tako pisano cvetje bo spletal za venčke prikladne,
venčke, ki bodo enaki kot tisti z glavé Ariadne,
s tem bo svoje ozvezdje ustvaril; in peclje bo spajal,
stisnil in skuhal ter sirske dišave arabskim dodajal,
takšna mazila, ki dajejo mešane vonje, bo delal,

z zlitjem različnih sokov bodo več miline imela.
 Ličnost bo njemu pri srcu in lišp in umetnost krašenja,
 slast trenutne naslade ter mično razkošje življenja.
 To bosta doba Device in Kronino cvetje velela.

(*Astronomica* 5,251–269, prev. Jelena Isak)

Še pet dni pozneje, torej na prehodu iz avgusta v september, pa naj bi vzšla zvezda Spika ali Klas, najsvetlejša zvezda v Devici. V tem času se po Manilijevih besedah rodijo poljedelci in peki. Ker je žitni klas s svojimi shrambicami za zrnje podoben stavbi z lepo razporejenimi sobami, se v njegovem znamenju rodijo tudi rezbarji, ki krasijo božja svetišča.

Toda, ko dvigne v deseto stopinjo sršecha se Spika,
 Klas, ki pred sabo bodečo obrambo za zrnje pomika,
 Spika bo željo po delu na polju v človeka vsadila:
 seme zaupal bo zemlji zorani, da več bo rodila,
 večji dobiček od zgolj običajnih obresti bo dala:
 sad tako neizmeren, da kašča bo tesna postala. [...]
 Če pa že kdaj mu moči bo naporno utrúnilo delo,
 zanj bo obrt, ki brez nje zaman bi nam žito zorelo,
 zrnje bo mlet pod kaménjem in stisnil s kolesom ga v mlinu,
 moko bo v vodo namočil in spekel v domačem kaminu,
 s tem bo jedila, ki z njimi se hrani človeštvo, pripraviljal,
 eno bo vrsto snovi v različne oblike prestavljal.
 In, ker je Klas poseljen s semenom lepo urejenim,
 red njegov pa zato podoben je stavbi zgrajeni,
 saj za zrnje pripravil je sobice, prava skladišča,
 Klas bo ustvaril rezbarja za strop posvečeni svetišča,
 v templju Gromovnika on nebo narédil bo novo.
 Takšna lepota bila je nekoč dovoljena bogovom,
 zdaj pa je del razkošja, jedilnica s templji tekmuje,
 danes se v zlatih palačah živi in zlató obeduje.

(*Astronomica* 5,270–275; 279–292, prev. Jelena Isak)

S Spiko se je leto že prevesilo v september, ki je bil v antiki znan predvsem kot mesec sadja in grozdja. Zato je bil povezan s Pomono, starodavno italsko boginjo sadja. Ovidij je v svoje *Metamorfoze* vključil tudi pripoved, kako se je bog spreminjanja in letnih časov Vertumnus zaljubil v Pomono in jo nazadnje osvojil. Začetek zgodbe opisuje, kako je Pomona

zavračala vse častilce, tako Vertumna kot različna napol divja gozdna in vrtna božanstva, kakršni so satiri, Pani, Silvan in Priap.

Davno nekoč živela je nimfa Pomona. V latinskih hostah je ni bilo vile, ki lepše za vrt bi skrbela, ne, ki bi z večjo ljubeznijo sadje na drevju gojila – saj še ime je dobila po njem. Ne gozda ne reke, zgolj podeželje ljubila je, veje, od sadja kipeče. Lovskega kopja se ni dotaknila, le srp je nosila: tu je pristrigla prebujno zelenje, prirezala veje, kjer so pognale preveč; tam špranjo je vrezala v skorjo, vanjo vsadila cepič, da srkal je tuje sokove. Ni dopustila, da sušo trpi korenina, ki željno vpija mokroto, in z valčki pojila je njene zavoje. Druge ljubezni, skrbi ni poznala in ni si želela, v strahu pred grobimi kmeti zaprla je sadne vrtove, vanje branila dostop in bežala pred moškimi bitji. Kaj vse storili so satiri, vselej nared za poskočne plese, in Pani, ki venci iz smrečja roge jim krasijo; stari Silvan, ki je vedno bil mlajši po srcu kot letih, končno še bog, ki tatove odganja zdaj s srpom, zdaj z udom, le da do nje bi prišli! A še dosti bolj vneto kot oni gorel je zanj Vertumnus, ki prav tako ni imel sreče.

(*Metamorfoze* 14,623–642, prev. Nada Grošelj)

V skladu s svojo zmožnostjo spreminjanja si je Vertumnus nadel nešteto preoblek in obiskoval Pomono v različnih podobah, a vse zaman. Naposled se ji je prikazal v podobi starke in ji povedal svarilno zgodbo o lepi Anaksareti, ki je s svojo trdosrčnostjo pripravila zaljubljenega Ifisa do samomora in bila nato za kazen spremenjena v kamen. Ko Pomone niti to ni ganilo, je obupal in se pokazal v svoji pravi podobi kot lep mladenič. Tedaj se je tudi v njej zbudila ljubezen.

Okrog 23. septembra, na enakonočje, stopi Sonce v znamenje Tehnice in zatem postajajo noči čedalje daljše od dni. Nekatera ljudstva, na primer prebivalci obal Male Azije, Sirije in Egipta, so obredno obeležila tudi enakonočje, Rimljani in indoevropski narodi nasploh pa ne – morda se jim je zdelo, da prevlada teme nad svetlobo ni vzrok za praznovanje? Sicer pa znamenje Tehnice napoveduje oktober, ki ga antični pisci opisujejo predvsem kot mesec trgatve, setve in lova. Grozdje so Rimljani povezovali z Bakhom, setev pa z žitno boginjo Cerero.

Tehtnica Ovnu nasproti v podobnih razmerah odseva,
 prav takó ravnovesje noči in dne upošteva,
 le da nočem, ki bile doslej so vkleščene v primež,
 spet zmagovati veli, da narastejo v času do zime.
 Bakhus v obilju se spušča z bogatega bresta jeseni,
 mošt izdatni iz stisnjenih jagod živahno se peni.
 Cerere žito izročajo brazdam, da zemlja zorana
 sprejme semena vsa voljna, v toploti jesenski zrahljana.

(*Astronomica* 3,658–665, prev. Jelena Isak)

Praznik trgatve in mladega vina so proslavljali na oktobrske ide (15.), posvečen pa je bil seveda Bakhu. Zgodbo o Bakhovem rojstvu, otroštvu in njegovi iznajdbi vina je prelilo v verze več pesnikov, med njimi tudi Nemezijan v poznem 3. stoletju po Kr. V tretji Nemezijanovi eklogi pastirski bog Pan pripoveduje, kako so Bakha vzredila božanstva gozdov in gričev, ki v antični mitologiji utelešajo razposajeno, neukročeno naravo: Pan sam, satiri, favni, nimfe in starec Silen. Ko je Bakh odrasel v mladeniča, je ustvaril vinsko trto in svoje spremljevalce naučil stiskati grozdje in delati vino. Ob prvem pokušanju rujne kapljice seveda ni manjkalo veselja.

Prvikrat trta takrat razprostre se v grozde vesele:
 satiri v Bakhovo listje strmijo in v sadeže zrele.
 Bog pa je rekel: »O satiri, zrele plodove berite,
 stiskajte prvi ta grozd, čigar tajne za vas so še skrite!«
 Komaj je to izrekel, že s trt so grozdje nabrali,
 v koših so stiskati hoteli ga k plitvo izvótljeni skali,
 s spešnim korakom, a zgoraj na gričih trgatev je vrela,
 pokal je stisnjeni grozd pod vztrajnim stopajem podplata,
 gola oprsja je mošt oškrópil z barvilom škrlata.
 Čaše pri roki zgrabila je satirov truma vesela,
 kar je naključje prineslo, to brž si potreba je vzela.
 Ta ima vrč, drugi rog ukrivljen si k ustom pristavi,
 tretji upogne roké, z dlanmi si čašo napravi,
 sklonjen naprej nad čeber četrti je pil, cmokajoče
 lokal je mošt; namočil je cimbele peti pojoče,
 šesti na hrbtu leži, prestreza že grozdje tekoče,
 toda pijan ga (iz ust se cedi mu obilica vina)
 vsega izbljuva: na prsi in rame polzi tekočina.
 Vse so zabava in petje in plesi objestni prevzeli;
 vino ljubezen zbudi: že satiri radi bi ujeli
 nimfe bežeče v ljubeči objem; te so skoraj zbežale,

vendar jih že za lase, za obleko roké so držale.
 Prvič takrat Silen, ki v svojih močeh je pojemał,
 rujnega mošta je v zvrhanih kupah pohlepno zajemał.
 Vse od takrat napojen od sladke pijače je zmeraj,
 Bakhu v posmeh, ko nenehno je ves pijan še od včeraj.
 Da, tudi on, slavni bog, ki ga Jupiter sam je zaplodil,
 palico s trto ovije in grozdje s stopali pohodi,
 vino pa risu nato ponudi v mešalni posodi.

(*Eclogae* 3,37–65, prev. Jelena Isak)

V oktobru se je zvrstilo še več praznikov, največ v čast Jupitru in Marsu. Marsu je bil posvečen tudi zadnji med njimi, armilustrij ali obredno očiščenje svetega orožja 19. oktobra. Podoben obred, tubilustrij, je potekal marca. Takrat so očistili trobente, ki so jih Rimljani uporabljali pri obredih in s katerimi so v bitkah dajali znak za napad ali umik. Verjetno sta imela ta obreda prvotno bolj splošen verski značaj, pozneje pa so ju povezali z vojsko. Marčno očiščenje trobent je tako obeležilo začetek obdobja, ki je bilo primerno za bojevanje, oktobrski obred pa njegov konec. Treba je bilo odložiti orožje in se vrniti domov, saj sta prihajala v deželo zima in mraz.

Satir pije vino

Čaša z rdečimi figurami; podpis Epiktet; okoli 510; skenirana iz knjige F. Lissarrague, *Un flot d'images. Une esthétique du banquet grec*, Pariz: Adam biro 1987, str. 18.

LITERATURA

- GOLOB, N.: *Dvanajstero mesecev: Povezave in ikonografija likovnih in literarnih ciklov od pozne antike do renesanse*. Ljubljana, 1985.
- OVID: *Fasti*, with an English translation by James George Frazer, revised by G. P. Goold. The Loeb Classical Library. Cambridge, Harvard, 1996 (2. izdaja).
- YORK, M.: *The Roman Festival Calendar of Numa Pompilius*. American University Studies: Series XVII, Classical Languages and Literature; vol. 2. New York, 1986.

Naslova:

Nada Grošelj

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana

e-mail: sestertia@hotmail.com

Jelena Isak

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana

e-mail: jelena_isak@hotmail.com